

הוא חיפש את הדרך אל הכוחות הישנים. כך עשה את שגיאתו הפאטאלית הראשונה והעיקרית — שהיתה גם צעדו הראשון בזירה הפוליטית.

עלייתו ושקיעתו של המישטר החדש

ערב מלחמת-הבחירות של 1959 נתבשרה המדינה, בתרועה אופיינית של יחסי ציבור, כי קמה תנועה חדשה בישראל. יוזמה האמיתי היה שמואל תמיר. כעבור זמן-מה ניתן לה השם "מישטר חדש" (שנלקח עלידי תמיר ממילון העולם הזה).

ידידיו של תמיר נדהמו לראות את הרכבו האישי של מישטר זה. היה זה כאילו הסתובב תמיר במחסני-הגרוטאות של כל המפלגות, ואסף עסקנים מקצועיים קשישים שיצאו מכלל שימוש. אליעזר ליבנה הקשיש, שנפלט ממפא"י, נפגש עם אברהם ויינשל הקשיש, שנפלט מהמפלגה הרביזיוניסטית. הפרופסור ישעיהו לייבוזיץ, שכבר הספיק לריב עם כל המפלגות, נפגש עם ותיקי הציונים-הכלליים.

לשם מה בא ריכוז משונה זה?

מאחורי הריכוזים הרמים על מישטר חדש, התחבאה אז, בלב תמיר, מחשבה פשוטה מאד וקצרת-טחח מאד. הוא האמין שיש סיכוי לאחד את חרות עם הציונים-הכלליים. הוא גם האמין כי שני הצדדים לא יסכימו איש למנהיגות רעהו. אך אם יצטרף לאיחוד זה גוף שלישי, ניטראלי — כך חשב — יהפך נציג כוח זה למתוחר טבעי ולמנהיג המחנה המאוחד.

היה זה רעיון קוסם, אך בלתי-מציאותי. הזמן לא היה בשל לאיחוד שתי המפלגות. ומנהיגי שתיהן היו מסוגלים בהחלט להסתדר בלי תמיר וליבנה — וגם אמרו זאת בפה מלא.

כך, אחרי הצעד הראשון, כבר נשאר הגוף החדש בלי כל יעד ממשי. נסתבר גם שתמיר לא חשב מראש על כיוון אלטרנטיבי.

כיוון זה יכול היה להוביל רק להתייבשות עצמאית בבחירות. אך דווקא לכך לא היה הגוף החדש מוכן. תמיר הרכיב אותו מעסקני-הימין הקשישים, מפני שחשב רק על רעיון איחוד הימין. אותו הרכב היה גרוע ביותר להליכה לבחירות.

לא רק מפני ששום דבר לא איחד אותו. לא רק מפני שהרכבו האישי לא היה מושך. אלא קודם כל מפני שאף אחד מחמשת המנהיגים העיקריים לא היה מוכן שרעהו יעמוד בראש הרשימה. לא ליבנה ולא לייבוזיץ חלמו להנחיל כבוד זה לתמיר, אותו שונאים כיום שניהם בלב ונפש.

אמנם חובר בחפזון מצע מרשים, שהיה אוסף מיקרי של רעיונות קלוטים. כל אחד מאנשי הקבוצה החדשה תרם למצע זה את שגינותיו הפרטיים. יש סעיפים של ערי זיבוזינסקי, השונא את התנועה הלאומית הערבית ורוצה בברית עם המאורנים. לייבוזיץ הוסיף את ההפרדה המוחלטת בין הדת והמדינה. ליבנה הוסיף את ההתנגדות למשק-השוק. מה היתה תרומתו של תמיר עצמו? פשוטה מאד. הוא נטל את המינשר העברי, שהופיע שנה לפני כן — מיסמך שידידי ואני הקדשנו לחיבורו שנתיים מחיננו. הוא העתיק ממנו

(המשך בעמוד 10)

ראשו של תמיר. הצמרת זממה כל העת "להדיח את תמיר". לא היה לה מנוח "מפני שתמיר היה בהנהלה". שונאים את תמיר מפני שתמיר נתן תנופה חדשה לתנועה במערכת-הבחירות" (שנסתיימה, אגב, בכשלון חרוץ). וכו' וכו'.

תמיר לא אמר: "רודפים את תמיר מפני שהוא מייצג קו פלוני". גם לא: "רודפים לערוף את ראשו של תמיר מפני שהוא דוגל ברעיון פלמוני".

רודפים את תמיר מפני שהוא תמיר. והשלטון מגיע לתמיר מפני שהוא תמיר.

עקרונות טובים רק לזקנים

איך מגיע אדם לראייה כזאת של פני הדברים? איך מושג ניתוק כה מוחלט של האישיות הפוליטית מן האידאיה הפוליטית?

כאן אנו מגיעים, לדעתי, לתופעת-יסוד של דור, לפגם המאחד את תמיר עם אנשים כמו משה דיין, שמעון פרס ועוד ועוד.

כולם לא-אינטלקטואלים מושבעים.

כשהם מדברים בבזו על "אידאולוגיות" ועל "מסגרות רעיוניות", כעל דברים המציניים את הוקנים המעובשים, אין זו פוזה שבאופנה, להטוט דמגוגי שנועד לעשות רושם על בורים וילדים. הם מתחננים לזה ברצינות.

אבל כשהעסקנים החדשים — אנשים כמו פרס או תמיר — נוטלים רעיון, אין הם כדי להופיע בפווה של חרשנים מבריקים או של הוגי-דעות (בהזדמנויות מתאימות). בכך אין אסון כשלעצמו: הרי מי שחוגה רעיון, מעמיד אותו לרשות הרבים. עליו לשמוח כשהרעיון קונה לו מהלכים ומתקיים, תהיה כוונתם אשר תהיה.

אבל כשהעסקנים החדשים — אנשים כמו פרס או תמיר — נוטלים רעיון, אין הם מתייחסים אליו לרגע ברצינות. בשבילים אין הרעיון אלא מכשיר של הרגע — אמצעי להשגת כותרת אחת כעתונה, או כדי לסבר את אוזנו של בן-שיחה.

כעבור שעה, בשיחה עם עתונאי אחר, או בנאום בפני קהל אחר, הם יכולים להשמיע, בלי רגע של היסוס, את הרעיון ההפוך. האידאיה יורדת כאן לרגת תחמושת למכונה של יחסי-ציבור.

אין זה אפילו זילזול בעקרונות, באידאיה, במחשבה מדינית. לדעתי זוהי תופעה קיצונית יותר: חוסר כל יחס לעקרונות. פשוט אינם יודעים מה זה, וממילא זה לא נראה להם כדבר חשוב.

כאן ההבדל בין שני המחנות היריבים בחרות. מנחם בגין הוא אינטלקטואל, אדם בעל מערכת ברורה ומגובשת של מוסר, ערכים, יושר אינטלקטואלי, השקפת-עולם ורעיונות (שלרובם אני מתנגד). ידידיו ויריביו יודעים מהו ומהו, מה הוא יכול לעשות — ומה לא יעשה לעולם. ואילו תמיר עורר חשד וחשש, מפני שיש לו אמביציה שאינה קשורה בדבר, שיכולה להוביל את בעליה לכל מקום ולכל כיוון, שאין לה מצעורים טבעיים בתוכן ובשיטה.

אדם ניטראלי אמר: "לשמואל תמיר יש דווקא השקפה ברורה. הוא מאמין שעם ישראל זקוק לו כמנהיגו. כל דבר שהוא טוב לשמואל תמיר הוא טוב לעם ישראל. ולטובת עם ישראל מותר לעשות את הכל."

ההזדמנות ההיסטורית שאבדה

כי מצטרפת, איפא, תמונה שלמה של אישיות: אמביציות ללא-גבול, מוכשרת מאד ביחסי-ציבור וביחסי-אדם, אך משוללת עומק אינטלקטואלי וחסרת השקפת-עולם אמיתית.

איך התבטא צירוף זה של תכונות בדרכו הפוליטית?

לקראת סוף שנות ה-50 הגיע תמיר לשיא של פירסום וזהר. הוא הצטיין בשורה של מישפטים פוליטיים — ובעיקר במישפט קסטנר ובמשפט עמנוס בן-גוריון. הוא הבליט בהם את כשרונו המיוחד — המיוג של יחסי-ציבור מצויינים עם ההופעה בבית-המשפט. שתי המערכות נסתיימו בכשלון משפטי, אך בנצחון ציבורי חשוב.

כיום מאשימים אותו שונאים של תמיר לא פעם בכך ש"העולם הזה בנה אותו". יש בכך משום הגזמה, אך אין ספק כי תמיר לא היה מגיע לעולם לאן שהגיע לולא נעזר, במשך השנים המכריעות, בכוחו הציבורי של השבועון המסויים, שהיה שותפו במאבקים אלה ושמילא בהם תפקיד מכריע. פעמים רבות הופיע תמיר על שער, פעמים ללא-ספור בעמודיו. עשינו זאת בעיניים פקוחות. ראינו את כשרונותיו ואת חסרונותיו, וקיחנו כי הראשונים יתגברו על האחרונים, ככל שיתגבר.

בארץ חסרו אישים חדשים. היינו מוכנים בתחלת להישאר ברקע, לתת שאנם לצעירים המבטיחים למלא את החלל הריק.

צעירים אלה השמיצו כולם, בצורה זו או אחרת, את הרעיונות שגובשו, במרוצת השנים, בעמודי השבועון המסויים.

על גישתנו זו רמזנו בסיכום המאמר הגדול על איש-השנה תשט"ו, פרקליט מישפט-קסטנר שמואל תמיר. אמרנו אז (העולם הזה 935), בספטמבר 1955:

"... הדור הצעיר לא הצליח להקים מחוכו שום תנועה פוליטית רצינית, שתהיה מסוגלת ליטול לידה את השלטון על גורל המדינה. הוא לא הצליח אפילו להשתלט על אחת המיסגרות הפוליטיות הישנות.

"בהעדר מלחמה פוליטית סדירה, חזית מול חזית, צמרת עולה מול צמרת שוקעת, התפורר המאבק לרסיסים. תחת חזית סדירה, קיימים רק איי-התנדבות, הלוחמים איש-איש בנפרד ובמבודד. זוהי שרשרת מישלטים מנותקים, בשטח-יחסי שונים: בשדה המישפט, בעתונות, בזירה הפוליטית, בספרות ובאמנות. הם לוחמים מלחמה זעירה פרטיזנית, ללא מערך מאורגן.

"מפגש לפגש מבצצת התקווה שכל כיתות-מתאבדים אלה יתלכדו למחנה לוחם אמיתי, שכל הפלגים יצטרפו לנהר אחד..."

בראשית 1959 יכול היה תמיר להגשים מטרה זו. הוא היה טרי ומפורסם. רבים העריכוהו בגלל משפטיו. אני עצמי הצעתי לו ללכת לבחירות בראש פדרציה גדולה של כל הכוחות החדשים, על סמך מצע-מינימום מתקדם אך לא קיצוני, בלי התחייבות שאחד יקבל את רעיונות השני.

אילו נתקבלה הצעה זו, היה קם בארץ כוח חדש — שש שנים לפני שקם באמת. איך ספק שכוח זה היה נוהל כבר אז נצחון בבחירות, וכי לפחות תמיר עצמו היה נכנס לכנסת.

אולם הוא דחה את ההצעה.

הוא איבד את ההזדמנות החד-פעמית לעשות מעשה היסטורי.

מדוע?

אחת הסיבות לכך היא, כמובן, שחשש מפני מיבחן אישי ישר בקלפי. עד היום לא העמיד עצמו מעולם במבחן מכריע כזה, שהיה יכול לחרוץ את גורלו לשבט או לחסד.

אך הסיבה השניה היתה עמוקה יותר. האיש שהציג את עצמו במשך שנים כצבר צעיר ורענן, כשונא את הכוחות הישנים וכמייצג את הרוח החדשה של דורנו — לא רצה בשום פנים להסתכן בהזדהות עם כוחות חדשים באמת.

הוא התחמק את הרגע הגדול שלו — שלא יחזור לעולם.

